

სამოქალაქო სამართალურთიერთობის ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი გერმანული
სამოქალაქო სამართლის მიხედვით (შედარებითი ანალიზი)

^{1,2}ია ხარაზი, ასოცირებული პროფესორი ORCID ID: **0000-0002-8510-1091**

ანი დამენია, ORCID ID **0000-0001-7214-3738**

¹საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტი,

²ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

სტატიაში განიხილება სამოქალაქო სამართალურთობის გაგება გერმანული სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, მისი ელემენტები და ცალკეულ მეცნიერთა მოსაზრებანი; ნაჩვენებია სამართლებრივი მოთხოვნის კატეგორიების მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალურთიერთობაში გერმანული სამართლის მიხედვით. კერძოდ, მსგავსად გერმანული სამართლის მეცნიერებისა, ქართულ იურისპრუდენციაში ადგილი აქვს აბსოლუტურ (საერთო მოქმედებები) და შედარებით სამართალურთიერთობებს. როგორც გერმანიაში, ასევე, საქართველოშიც უპირველეს ყოვლისა აბსოლუტურ სამართალურთიერთობებს მიაკუთვნებენ სანივთოსამართლებრივ ურთიერთობებს. კერძოდ, პიროვნების საყოველთაო უფლებების სფერო (Personlichkeitsrechte), პირადი ოჯახური უფლებების სფერო (personlichfamilienrechte), არამატერიალური სიკეთეები (Immaterialguterrechte), უპატრონო ნივთის დაუფლების უფლება (aneigungsrech), ქონებრივი უფლებების სამართალი (Rechte an dinglichen Rechte) და ა.შ. ფარდობითს მიაკუთვნებენ: მოთხოვნის უფლებებს (Forderungsrechte), კონსტიტუციურ უფლებებს (Gestaltungsrechte) და სამართალმოთხოვნების წინააღმდეგ „შეკამათებას“ (einredengegenanspruche). „მოლოდინის უფლებები“ (Anwartschaftsrechte) და „უფლებაზე უფლება“ წარმოადგენენ შეფარდებით უფლებებს, რომლებიც მიმართულნი არიან შეძენისაკენ.

სხვა შემთხვევაში, აღნიშნული უფლებები წარმოქმნიან აბსოლუტურ სამართალურთიერთობებს. აბსოლუტური და შეფარდებითი სამართალურთიერთობების გამიჯვნა მნიშვნელოვანია სამართლებრივი სქემის სათანადო უფლებების დაცვის ამორჩევისათვის და ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: სამართალურთიერთობის გაგება, სამოქალაქო სამართალურთიერთობა, გერმანული სამოქალაქო სამართალი.

Some Legal Aspects of Civil Law According to German Civil Law (Comparative Analysis)

Ia Kharazi, Professor

Ani Damenia

David Aghmashenebeli University of Georgia

Abstract

This article reviews the understanding of civil law relations according to German civil law, its elements and the opinions of individual scientists. The significance of the categories of legal requirements in Civil law relations are specified in accordance with the German law. In particular, like the science of German law, there are **absolute (common actions) and relative legal relations** in Georgian jurisprudence. Both in Germany and in Georgia, first of all, material legal relations are attributed to absolute legal relations. In particular, the field of universal rights of the person (Personlichkeitsrechte), the field of personal family rights (personlichfamilienrechte), the immaterial properties (Immaterialguterrechte), the right of possession of ownerless thing (aneigungsrech), the law of property rights (Rechte an dinglichen Rechte) and so on. Claim rights (Forderungsrechte), constitutional rights (Gestaltungsrechte) and "Dispute" against legal relations (einredengegenanspruche) are attributed to Relative. The **"rights of expectation"** (Anwartschaftsrechte) and the **"right to a right"** are relative rights

that are directed towards acquisition. In other cases, these rights give rise to absolute legal relations. Separation of absolute and relative legal relations is important for choosing the proper protection of the legal scheme, etc.

Keywords: Understanding of legal relations, German civil law, civil law relations.

დღეისათვის გერმანულ სამოქალაქო სამართალზე დაფუძნებულმა საქართველოს სამოქალაქო სამართალმა გარკვეულ რეფორმირების გზა გაიარა, რომლის საწყისი ეტაპი მოდის ჯერ კიდევ 90-იანი წლებიდან, როცა სამოქალაქო კანონმდებლობის საფუძვლებს ჩაეყარა საფუძველი და დღეს უკვე სახეზე გვაქვს კონტიტენტური ევროპის, თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის გამოწვევებს მორგებული, გერმანული სამოქალაქო კოდექსიდან რეცეფცირებული სამოქალაქო კოდექსი.

„ძირითადად იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლებრივი ურთიერთობა განხილულია, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობის შემადგენელი ნაწილი, რომლის მონაწილეები სამართლის ნორმის საფუძველზე გამოდიან უფლებებისა და მოვალეობების მატარებლად.“¹ სამართლებრივი ურთიერთობა არის ყოველი ცხოვრებისეული კავშირი, თუკი ის სამართლის ნორმით არის განსაზღვრული“, წერს პროფ. ი. სურგულაძე, თუმცა იგი მას სამართლებრივი ურთიერთობების გარეგან აღწერილობად მიიჩნევს, ხოლო სამართლებრივი ურთიერთობის ფაქტიურ შინაარს სამართლებრივ ფორმაში ხედავს² და ასკვნის, რომ სამართლებრივი ურთიერთობის „საგნის იურიდიული ღირებულება წმინდა იურიდიული კატეგორია არის, რომლის დასაბუთება საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითად პრინციპებს ეყრდნობა.“³ ამით ი. სურგულაძემ სამართლებრივი ურთიერთობის წმინდა იურიდიული ელემენტების უფლებებისა და მოვალეობების გვერდით

¹ ლობჯანიძე გ; სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, 2003, 448

² სურგულაძე ი; „ხელისუფლება და სამართალი“, 2002, 29

³ სურგულაძე ი; დასახ. ნაშრ. 196

შემოიტანა და დაახასიათა კიდევ ორი ელემენტი - სამართლის სუბიექტი და სამართლებრივი ურთიერთობის საგანი.“⁴

სამართალურთიერთობის თეორია განვითარებული იყო მე-19 საუკუნის გერმანულ იურისპრუდენციაში. აქვე საჭიროა აღინიშნოს ფრიდრიხ კარლ ფონ სავინისა და რუდოლფ ფონ იერინგის ნაშრომები.

მე-19 საუკუნეში არსებობდა განსაკუთრებული კავშირი საქართველოს სამართალსა და ევროპულ სამართალს შორის. ეს კავშირი გარკვეულწილად განპირობებული იყო გერმანული და ქართული სამართლის საერთო-რომაულ-სამართლებრივი ტრადიციებით, მიკუთვნებული ერთიან კონტინენტალურ ევროპულ სამართლებრივ ოჯახს.

თანამედროვე საქართველოს საკანონმდებლო ტრადიციების გათვალისწინებით საქართველო დაუბრუნდა თავის ისტორიულ სამართლებრივ საფუძვლებს.

საქართველოს მეცნიერების სამართალში საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ „სამართალურთიერთობა“ მიიჩნევა როგორც სამოქალაქო სამართლის ცენტრალური გაგება. სწორედ სამოქალაქო კოდექსის 1-ლი მუხლი ეხება სამოქალაქო სამართალურთიერთობებს, რეგულირებულს სამოქალაქო კანონმდებლობით. ჯერ კიდევ იოფე თავის ცნობილ ნაშრომში, რომელიც სამართალურთიერთობებს ეძღვნებოდა, აღნიშნავდა, რომ სამართალურთიერთობების პრობლემა ერთ-ერთი საკმაოდ რთული და ამავე დროს ნაკლებად დამუშავებული პრობლემაა სამართლის მეცნიერებაში.⁵

კარლ ლარენცი თვლის, რომ თუ კერძო სამართლის პირველ ფუძემდებლურ ტერმინს წარმოადგენს პირის გაგება როგორც „სუბიექტის სამართალი“ (Rechtssubjekt), მუფლების

⁴ სურგულაძე ი; დასახ. ნაშრ; 2; წყარო: ხარაზი ი; სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი (მეოთხე გადამუშავებული და დამატებული გამოცემა); თბილისი, 2015, 125. სამართლის სუბიექტისა და სამართლებრივი ურთიერთობის საგნის შესახებ მოგვიანებით ვისაუბრებთ

⁵ ო. ს. იოფე, სამართალურთიერთობა საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის მიხედვით//რჩეული ნაშრომები სამოქალაქო სამართალში: ცივილისტური აზროვნების ისტორიიდან. სამოქალაქო სამართალურთიერთობა. „სამეურნეო სამართლის“ თეორიის კრიტიკა. მ; 2000, 508

მფლობელს (Rechte) და მოვალეობების ადრესატს (Pflichten),- მაშინ მეორე ძირითად ტერმინად უნდა ჩაითვალოს სამართალურთიერთობის გაგება (Rechtsverhältnis).⁶

1949 წელს იოზეფ თავისი ცნობილი ნაშრომი, მიძღვნილი საბჭოთა სამართლის ურთიერთობებისადმი მიუძღვნა აბსოლუტური და ფარდობითი სამართალურთიერთობების გამიჯვნის პრობლემას. მისი აზრით, სამოქალაქო სამართალში სამართალურთიერთობების პრობლემა ერთ-ერთი საკმაოდ რთული და ამავე დროს ნაკლებად დამუშავებული პრობლემაა სამართლის მეცნიერებაში.⁷ მეცნიერთა ნაწილის მოსაზრებით, დღემდე „იურიდიულ მეცნიერებაში“ „სამართალურთიერთობის“ ტერმინს ერთი მნიშვნელობა არ გააჩნია, რაც სამწუხაროდ დრო და დრო მეცნიერებას მოკლებულ დისკუსიას იწვევს.⁸

როგორც ბ. ზოიძე აღნიშნავს, „აბსოლუტური უფლების მატარებლის წინაშე ყველა პირი, როგორც ვალდებული პირი, მაშინ როცა შეფარდებითი უფლების მატარებელს უპირისპირდება განსაზღვრული პირი, როგორც კონკრეტულ უფლება-მოვალეობათა სუბიექტი (მაგ. ქირავნობის შემთხვევაში).⁹ სხვანაირად ადგილი აქვს სანივთო უფლებათა სასარჩელო დაცვის აბსოლუტურობას, ე.ი. სანივთო უფლება, რომელიც ყველას მიერ უნდა იყოს ცნობილი, ხელყოფის შემთხვევაში დაცულია სავინდიკაციო და ნეგატორული სარჩელებით.¹⁰

თამარ შოთაძე ავითარებს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ევროპული ქვეყნების კერძო სამართალში მოქმედ აბსოლუტურობის პრინციპს არც ქართულ სანივთო სამართალში განუცდია შინაარსობრივი ცვლილება, რომელიც გულისხმობს მესამე პირების მხრიდან საკუთრების უფლების მიმართ პატივისცემისა და ხელშეშლის დაუშვებლობას. პირს, რომელიც ქონებაზე საკუთრების უფლებას მოიპოვებს, შეუძლია ნებისმიერ პირს მოსთხოვოს მისი

⁶ Larenz, K. Allgemeiner Teides DeutschenBurgerlichen Rechts. 7; neubearbeitete Auflage. – Munchen, 1989, 194; Fuller, Jens Thomas. Eigenstandiges Sachenrecht?, 34

⁷ იოზეფ ო.ს. სამართალურთიერთობები საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, 605 (რუს. ენაზე).

⁸ რიბალოვი ა.ო. სამოქალაქო სამართალურთიერთობების კლასიფიკაციის პრობლემები, პეტერბურგი, 2007, 508 (რუს. ენაზე).

⁹ ზოიძე ბ; ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 4; ასევე იხ. ზოიძე ბ; სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა, ესეები, თბილისი, 2013

¹⁰ იქვე

ქონების მიმართ გულისხმიერი დამოკიდებულება და კანონით დაშვებული ფორმით აუკრძალოს ქონებაზე უარყოფითი დამოკიდებულება....¹¹ აბსოლუტურობა განიხილება, როგორც საკუთრების უფლების საყოველთაო დაცვა.¹² სწორედ სანივთო უფლება, რომელიც აბსოლუტური ხასიათის მატარებელია, დოქტრინაში ცნობილია, როგორც აბსოლუტურობის პრინციპის სახელწოდებით.

კარლ ლორენცი თვლის, რომ თუკი კერძო სამართლის პირველ ფუძემდებლურ ტერმინს წარმოადგენს პირის გაგება, როგორც „სამართლის სუბიექტი“ (Rechtssubjekt), მაშინ მეორე ძირითად ტერმინად უნდა ჩაითვალოს სამართალურთიერთობის გაგება (Rechtsverhältnis)¹³ იან შაპი სამართალურთიერთობას განსაზღვრავს, როგორც ყოველდღიურ ურთიერთობას (Lebensverhältnis) ორ ან რამდენიმე პირს შორის, აღიარებული როგორც სამართლებრივი წესრიგი, და აღჭურვილი გარკვეული ზემოქმედებით მონაწილეებზე.¹⁴ ასევე, იან შაპი ათანაფარდებს სამართალურთიერთობის გაგებას სამართალმითხოვნის გაგებასთან. „სამართალურთიერთობები... წარმოშობენ სამართალმითხოვნებს“. იენსა ტომას ფიულერის პოზიციის თანახმად, სამართალურთიერთობა არის „ნორმაშემქმნელი (rechtsnormgestaltende) ურთიერთობა ორ ან მეტ სუბიექტს შორის“.¹⁵

კერძოსამართლებრივი ურთიერთობა წარმოადგენს თვისობრივად იურიდიულ ფაქტზე დაფუძნებული უფლებებისა და მოვალეობების ერთობლიობას, რომლებიც პირებს შორის წარმოიშობა. იურიდიულ ურთიერთობად ყოველი საყოფაცხოვრებო ურთიერთობა შეიძლება იქნეს მიჩნეული, როდის და რამდენად, - იგი განისაზღვრება იურიდიული ნორმებით. გერმანული მეცნიერების სამართალში ადგილი აქვს ყველა სამართალურთიერთობის გამიჯვნას იმასთან მიმართებით, რომლებიც არსებობენ მრავალ განსაზღვრულ პირებს შორის („ვალდებულებითი ურთიერთობის ტიპის

¹¹ შოთაძე თ; სანივთო სამართალი, თბილისი, 2014, http://ewmi-prolog.org/images/files/6335Property_Law_Textbook.pdf, 31

¹² შოთაძე თ; დასახ, ნაშრ. 38

¹³ Larenz, K. Allgemeiner Teildes Deutschen Burgerli-chen Rechts. 7; neubearbeitete Auflage. – Munchen, 1989. – 194; Fuller, Jens Thomas. Eigenstandiges Sachenrecht? - 34

¹⁴ Schapp, Jan. Methodenlehre und System des Rechts. Aufsätze 1992-2007. – Tubingen, 2009. - 21

¹⁵ Fuller, Jens Thomas. Eigenstandiges Sachenrecht/ 34

სამართალურთიერთობები“), ასევე ისეთი, რომლებიც აკაშირებენ განსაზღვრულ პირს და სხვა დანარჩენთ“ („საკუთრების სამართლის“ ტიპის სამართალურთიერთობები).¹⁶

მსგავსად გერმანული სამართლის მეცნიერებისა, ქართულ ქართულ იურისპრუდენციაში ადგილი აქვს აბსოლუტურ (საერთო მოქმედებები) და შედარებით სამართალურთიერთობებს. როგორც გერმანიაში, საქართველოშიც აბსოლუტურ სამართალურთიერთობებს მიაკუთვნებენ უპ. ყოვლისა სანივთოსამართლებრივ ურთიერთობებს. ასევე: პიროვნების საყოველთაო უფლებების სფერო (Personlichkeitsrechte), პირადი ოჯახური უფლებების სფერო (personlichfamilienrechte), არამატერიალური სიკეთეები (Immaterialgüterrechte), უპატრონო ნივთის დაუფლების უფლება (aneignungsrecht), ქონებრივი უფლებების სამართალი Rechte an dinglichen Rechte) და ა. შ. ფარდობითს მიაკუთვნებენ მოთხოვნის უფლებებს (Forderungsrechte), კონსტიტუციურ უფლებებს (Gestaltungsrechte) და სამართალმოთხოვნების წინააღმდეგ „შეკამათებას“ (einredengegenansprüche). „მოლოდინების უფლებები“ (Anwartschaftsrechte) და „უფლებაზე უფლება“ წარმოადგენენ შეფარდებით უფლებებს, რომლის შექმნაზეა ისინი მიმართული, სხვა შემთხვევაში, ისინი წარმოქმნიან აბსოლუტურ სამართალურთიერთობებს. აბსოლუტური და შეფარდებითი სამართალურთიერთობების გამიჯვნას მნიშვნელობა გააჩნია სამართლებრივი სქემის სათანადო უფლებების დაცვის ამორჩევაში.

ასეთი სამართალურთიერთობების „ბირთვს“ წარმოადგენს დასაშვებობისა (Dürfen) ან/და მიდევნების (მიყოლის) სფერო, წარდგენილს მართლწესრიგით განსაზღვრული პირისადმი და გამორიცხულს ყველა სხვა დანარჩენი პირებისა. ყველა დანარჩენ პირებს გააჩნიათ ვალდებულება დაიცვან სხვათა უფლებები. ეს ვალდებულება ჯერჯერობით მხოლოდ საერთო შინაარსისაა. უფლებების რეალური დარღვევის შემთხვევაშიც უფლებამოსილ პირს წარედგინება „სამართალმოთხოვნები“, მაგ; დარღვევის აღმოსაფხვრელად, შემდგომი დარღვევების არდაშვებაში, ზიანის ანაზღაურებაში.

¹⁶ Larenz K; allgemeiner Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts. 207

გერმანული მეცნიერების სამართალში არსებობს შეხედულება, რომლის მიხედვითაც საკუთრების სამართალი განაპირობებს სამართალურთიერთობების არსებობას პიროვნებასა და ნივთებს შორის.¹⁷ ამასთანავე არ შეიძლება ასეთი შეხედულება გაბატონებულად იქნეს მიჩნეული.

სამართალურთიერთობებს აქვთ დასაწყისი და დასასრული დროში განსაზღვრულ ურთიერთობებში.¹⁸ ამ დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საკუთრების სამართალს და მის მიერ წარმოშობილ სამართალურთიერთობებს. თუ მაგალითად, ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებაში უნდა განვასხვავოთ ხელშეკრულება, როგორც სამართლებრივი კავშირი გამყიდველსა და მყიდველს შორის დავალდებული პირის მოვალეობების ნაკისრი ვალდებულების შესრულებაში მოცემული ხელშეკრულებით „სამართალმოთხოვნის“ სახით (ეს შესრულება შეიძლება მოხდეს ამ მომენტში ან/და მოგვიანებით), მაშინ ქონებრივი სამართალურთიერთობა (როგორც სამართალურთიერთობა პიროვნების საყოველთაო სამართალთან დაკავშირებით, მაგ; ქორწინებასთან...), თავდაპირველად განიხილება როგორც განგრძობადი. სავსებით დასაშვებია, რომ უფლებებისა და ვალდებულებების რეალიზაცია ასეთ განგრძობად ურთიერთობებში არც კი იქნება წარმოებული. აქ უმთავრესია არსებობა - სამართლებრივი კავშირის არსებობის თვით ფაქტი.

გერმანულ იურისპრუდენციაში ყიდვა-გაყიდვის და საკუთრების სამართლის ხელშეკრულებას შორის გამოყოფენ ე. წ. „განგრძობად ვალდებულებით ურთიერთობებს“ (Dauerschuldverhältnisse), მაგალითად, ქირავნობის სამართალურთიერთობები, იჯარის, შრომითი ურთიერთობები. აქ, სამართალურთიერთობაში მონაწილე პირები ვალდებული არიან განახორციელონ არა ერთი შესრულება, არამედ შესრულების რამდენიმე მოქმედება, რომლებიც გაკუთვნილი დროის განმავლობაში უნდა გაგრძელდეს ან განმეორდეს.¹⁹ ვინაიდან ამდაგვარი ურთიერთობები არსებობენ, შესასრულებელი ვალდებულებები ყოველ ჯერზე წარმოიშობიან განახლებულად, ისინი მუდმივად სრულდებიან და ასევე მუდმივად ჩნდებიან.

¹⁷ Tugr, Andreas von. Der Allgemeine Teill des Deutschen Burgerlicht. Leipzig, 1910, \$511

¹⁸ Larenz, K. Allgemeiner Teill des Deutschen Burgerlichen Rechts. 197

¹⁹ Larenz, K. allgemeiner Teilldes Deutschen Burderlichen Recht, 198

მაგ; სანამ არსებობს ქირავნობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ურთიერთობები, შენაჩუნებულია დამქირავებლის უფლება საანადო ქონების გამოყენებისა, ასევე იკვეთება მისი ვალდებულება გადაიხადოს ქირის საფასური. მაგრამ ცხადია ასეთ გაგრძელებად სავალდებულო მოვალეობებსაც აქვს თავისი დასასრული.

ლიტერატურა

1. ლობჯანიძე გ; სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, 2003
2. ზოიძე ბ; ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003
3. ზოიძე ბ; სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა, ესეები, თბილისი, 2013
4. შოთაძე თ; სანივთო სამართალი, თბილისი, 2014, http://ewmi-prolog.org/images/files/6335Property_Law_Textbook.pdf
5. სურგულაძე ი; „ხელისუფლება და სამართალი“, 2002
6. ო. ს. იოფე; სამართალურთიერთობა საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის მიხედვით//რჩეული ნაშრომები სამოქალაქო სამართალში: ცივილისტური აზროვნების ისტორიიდან. სამოქალაქო სამართალურთიერთობა. „სამეურნეო სამართლის“ თეორიის კრიტიკა. მ; 2000
7. Larenz, K. Allgemeiner Teildes Deutschen Burgerli-chen Rechts. 7; neubearbeitete Auflage. – Munchen, 1989. – 194; Fuller, Jens Thomas. Eigenstandiges Sachenrecht? - 34
8. Schapp, Jan. Methodenlehre und System des Rechts. Aufsätze 1992-2007. – Tubingen, 2009
9. Fuller, Jens Thomas. Eigenstandiges Sachenrecht/ 34
10. Tugr, Andreas von. Der Allgemeine Teill des Deutschen Burgerlicht. Leipzig, 1910